

інвестиційної ситуації в світі. У 2015 році, порівняно із попередніми періодами, покупцями у більшості операцій виступали нерезиденти, що свідчить про зацікавленість іноземних інвесторів підприємствами України.

Аналізуючи вплив проведення операції злиття та поглинання на діяльність підприємства, слід зазначити, що добровільні злиття та поглинання несуть позитивний вплив, оскільки внаслідок злиття підприємства збільшують частки ринку, економлять на ефекті масштабу та здобувають вищу конкурентоспроможність. Рейдерська атака в свою чергу призводить до руйнації підприємства, втрати коштів засновником, подальшої його ліквідації з і супроводжується соціальними проблемами.

Перелік посилань.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 документ 436-IV, [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 документ 435-IV, [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Банки України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bank-ua.com>.
4. Інвестиційний портал InVenture [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://inventure.com.ua/>.
5. Онлайн платформа M&A Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://mergers.com.ua/ua/>.
6. Національний антикорупційний портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://antikor.com.ua/>.
7. Фонд державного майна України - офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.spfu.gov.ua/>.
8. Рейдерство в Україні, рейдери, корупція [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zahvat.net/>.
9. Форбс Україна -новини бізнесу, фінанси, політика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.net.ua/>.
10. Дані Антирейдерського союзу підприємців України у 2015 році. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 2006-2016. – Режим доступу: <http://www.antiraidер.ua/>
11. Діденко О.М. Особливості злиття та поглинання [Текст] // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. – №3
12. Уманців Ю. Активізація процесів злиття та поглинання як чинник глобалізації світової економіки /Ю. Уманців //Підприємництво, господарство і право. – 2004. - №2
13. Горовий Д.А. Розвиток ринку M&A в Україні / Д.А. Горовий // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики – Харків: Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. - №1(14) – С. 183-190.
14. Горовий Д.А., Нестеренко В.Ю. Основні фактори, що впливають на настання ризику рейдерського захоплення підприємства // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Науково-теоретичний журнал. – Дніпропетровськ: ДДФА. – 2007. – № 2(18). – С. 18-23.

Стаття надійшла: 29.09.2016 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

УДК 65.01.290

JEL Classification: R220, 1000

«РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ» ЯК ЯКІСНО ПЕРЕТВОРЮЮЧИЙ ПРОЦЕС В ЕКОНОМІЦІ ПІДПРИЄМСТВА

Карташов С.В., к.ю.н., доцент

Одеський національний економічний університет

Анотація. Розроблено методологічні підходи до комплексної діагностики «ризик-менеджменту» підприємств за умов зростання невизначеності ринкового середовища та кризових явищ у виробничій діяльності підприємств. Надано класифікацію найбільш поширених видів ризику, вказано на залежність та вплив ризику на методи управління підприємствами, на формування особливостей «ризик-менеджменту» підприємств у умовах посилення ринкової конкуренції та структурних змін як

регіонального, так і національного рівнів. Обґрунтовано сутність «ризик-менеджменту» підприємств в умовах нестабільності ринкової кон'юнктури, посилення впливу зовнішніх факторів на виробничу діяльність підприємств. На основі визначення сутності та значимості ризику розроблені заходи щодо оцінки ризику та встановлення політики нейтралізації ризиків, обґрунтовано сутність політики анризикових заходів та політики профілактики ризиків на підприємствах. Ризики можуть бути об'єднані у певні групи за напрямками їх виникнення та подальшої дії. Більшість наведених ризиків, мають складні форми, як за напрямками дії, так і за формою реалізації. В статті виділено ризики законодавчо-політичні. Виникнення та дія цих ризиків пов'язана з нестабільним макроекономічним середовищем, яке викликане нерішучістю та некомпетентністю у діях законодавчої та виконавчої влади, політичною нестабільністю, бездіяльністю державних органів влади та місцевих органів влади, які не підтримують та не забезпечують стабільність у сфері виробництва підприємств. Також розкрито ризики організаційно-управлінські. Стан сучасної організації та управління виробництвом відрізняється багатьма ризиками, серед яких, в першу чергу, слід виділити незахищеність промислової власності. Особливої уваги заслуговують ризики фінансово-економічні. Уникнення таких ризиків неможливе без оцінки цілого ряду факторів, які пов'язані з надходженням коштів на баланс підприємства, напрямків грошових потоків, курсу вітчизняної валюти, цінової політики підприємств та головного, мабуть фактора – фіскальної політики держави відносно виробників. Фіскальна політика держави принципово змінює стан сучасних підприємств, посилюючи їхні ризики.

Ключові слова: «ризик-менеджмент» підприємств, діагностика та класифікація ризиків підприємств, факторний аналіз «ризик-менеджменту», інструментарій «ризик-менеджменту» і методи його застосування.

"RISK-MANAGEMENT" AS A QUALITY TRANSFORMING PROCESS IN THE ECONOMY OF AN ENTERPRISE

Sergii, Kartashov, PhD in Legal Sciences, Associate Professor,
Odesa National Economic University

Summary. In this article the author has worked out the methodological approaches to the complex diagnosis of enterprises "risk-management" in the growth of uncertain market environment and crisis phenomena in the industrial activity of enterprises. The author gives classification of the most common types of any risk, describes the dependence and influence of a risk on methods of enterprises management, on the formation characteristics of "risk-management" of enterprises in the growth of market competitiveness and structural changes both regional and national levels. The author gives the grounds for the essence of the enterprises "risk-management" in unstable state of market, the growing influence of external factors on the industrial activity of enterprises. On the basis of the determination of the nature and importance of a risk, the author has worked out measures how to assess and neutralize the risks, has justified the essence of anti-crisis policy measures and risk prevention in a business environment. Risks can be combined in a certain group according to business functions of their origin and further actions. Most of the above risks have complex configurations both in the directions of action and the form of their realization. The article highlights the legal and political risks. The appearance and effect of these risks is bound up with unstable macroeconomic environment, caused by uncertainty and incompetence of the legislative and executive authorities, political instability, inaction of public and local authorities, which do not support and do not provide stability in the sphere of enterprises production. Organizational and management risks have also been disclosed. The article goes on to say that the state of modern organization and management of production is distinguished by many risks and it should be, first of all, highlighted the vulnerability of industrial property. Particular attention should be aimed at the financial and economic risks. It is impossible to exclude such risks without evaluation of a number of factors related to the receipt of funds on the balance sheet of an enterprise, streams of cash flows, national currency exchange rate, the enterprises price policy and perhaps the main factor is fiscal policy towards the producers. The fiscal policy of the state fundamentally changes the state of modern enterprises, increasing their risks.

Keywords: "risk-management" of enterprises, diagnosis and classification of enterprises risks, factorial analysis of "risk management", "risk management" instruments and methods of its application.

Постановка проблеми. Системні ознаки сучасного господарства України все частіше вимагають посилення структурних реформ, покращення інвестиційного клімату та поширення передового світового досвіду в роботі українських підприємств. Економічна криза вимагає швидкої зміни організаційної перебудови підприємств на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку господарства та підйому цілої сфери

науково-дослідних установ, пошукових лабораторій, експериментальних підприємств які нажалі мало задіяні у сучасному виробництві та потребують оновлення свого науково-дослідного базису. Всі вказані проблеми пов'язані зі значними ризиками, які не можна відокремити від тих важливих питань, що виникають на шляху економічних реформ. Зростання ризикованості у практично всіх сферах економічної діяльності підприємств вимагаю формування принципово нового «ризик-менеджменту».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато наукових розробок та досліджень присвячено питанням виявлення ризиків, які виникають у сучасному виробництві та пошуку шляхів їх усунення, зменшення впливу на складні господарські відносини як виникають між господарчими суб'єктами, державними органами влади та іншими органами управління і контролю за діяльністю підприємств.

Наприклад, українські науковці Брус С.І. та Бублик Є.О., [1,с.77(80)] розглядаючи політику пом'якшення впливу держави на господарські відносини між підприємствами, дослідили багатий досвід США та Європейського Союзу. Особливу увагу вони звернули на ризики, які спонукають, з одного боку, пом'якшити державні важелі впливу на виробничі підприємства, а з іншого, навпаки, потребують більш жорсткого контролю та системного регулювання господарських відносин в умовах нестабільності та невизначеності ринкової кон'юнктури.

Мірзаєв Ф. та Кулієв Р. В у своїй праці [2,с.63(71)], присвяченій впливу банківської системи на господарські відносини, виявляють цілу низку фінансових ризиків, які спонукають до систематичного оновлення фінансових ресурсів та посилення фінансової стійкості підприємств в умовах зростання ризикового стану фінансових ринків.

Паливода О.М. [3,с.45(56)] звертає увагу на виникнення якісно нової організаційної форми у господарській діяльності підприємств – кластерів, яка виникає шляхом поєднання підприємств у першу чергу, з метою зменшення ризиків у своїй діяльності.

Амоша О.І., Землянкін А.І., Підоричева І.Ю. [4,с.49(66)] акцентують своє дослідження на ролі та значенні інноваційних розробок для сучасних виробничих підприємств. Інновації, безумовно, є достатньо ризиковими, однак, потребують поступового залучення та постійного використання у виробництві, що призведе до оновлення виробничої бази та створення новітнього високотехнологічного виробництва.

Гречана С.І., Швець Н.В.[5,с.44(57)], Кудряшов Р.П. [6,с.41(58)], а також Зверяков М.І. [7,с.4(22)] та Струнін В.В. і Гордієнко А.В. [8,с.65(67)], визначають різні закономірності у виявленні впливу ризикових ситуацій у господарській діяльності підприємств, визначають ступінь впливу на результати їхньої діяльності, пропонують встановити обґрунтовану систему оцінок впливу ризиків на діяльність підприємств та віднайти шляхи їх усунення та подальшого запобігання у виробничій практиці.

Невирішені складові загальної проблеми. Систематичне дослідження проблем, пов'язаних з виявленням ризиків, оцінкою та встановленням загальноприйнятних заходів щодо їх усунення, нажалі не призвело до значних як науково-методологічних, так і методичних напрацювань, що спонукали б до принципової зміни системи запобігання та протидії ризикам у виробничій сфері. На думку автора, необхідно розробити принципово новітню систему управління ризиками, тобто створити такий системно комплексний «ризик-менеджмент», якій стане якісно перетворюючим процесом у діяльності підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою статті є концептуальне обґрунтування та надання всебічної ґрунтовної оцінки шляхів створення новітньої системи «ризик-менеджменту» на підприємствах, яка стане якісно перетворюючим процесом і за допомогою якої відбудеться докорінна зміна критичного стану сучасних українських підприємств, що викликаний економічною кризою та постійною зміною нестійкої, непередбачуваної, слабо визначеної кон'юнктури національного ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення якісно нової системи управління ризиками підприємств, потребує достатньо глибокого дослідження такої складної та мало дослідженої сфери, яка стосується виникнення та дії ризиків. Складність дослідження пояснюється тими умовами, які існують сьогодні в економіці нашої держави та посилюються впливом світової економічної кризи, погіршенням міжнародної співпраці між країнами, як ближнього, так і дальнього зарубіжжя. Велику кількість ризиків, які зустрічаються у виробничій діяльності підприємств, не можна

достатньо ефективно дослідити, тим більш, що сила та напрямок їх дії постійно змінюються і носять не статичний, а динамічний характер. Однак, в даній статті, яка не дозволяє провести значне та глибинне дослідження такої складної та вагомої проблеми, якою є ризики у сучасній виробничій діяльності підприємств, автором все ж зроблена спроба розробити новітню систему «ризик-менеджменту», що якісно змінить стан вітчизняних підприємств та дасть змогу реалізувати структурно-перетворюючий процес управління ризиками.

Ризики можуть бути об'єднані у певні групи за напрямками їх виникнення та подальшої дії. В загальному вигляді автор згрупував всі можливі ризики і надав їх різноманітну єдність у вигляді схеми, яка наведена на рисунку 1.

Більшість наведених ризиків, мають наступні, за напрямками дії, форми:

1. Ризики законодавчо-політичні. Виникнення та дія цих ризиків пов'язана з нестабільним макроекономічним середовищем, яке викликане нерішучістю та некомпетентністю у діях законодавчої та виконавчої влади, політичною нестабільністю, бездіяльністю державних органів влади та місцевих органів влади, які не підтримують та не забезпечують стабільність у сфері виробництва підприємств.

2. Ризики організаційно-управлінські. Стан сучасної організації та управління виробництвом відрізняється багатьма ризиками, серед яких, в першу чергу, слід виділити незахищеність промислової власності. Власність стає наріжним каменем в боротьбі за володіння прибутковими підприємствами, стає привабливою для кримінальних елементів і підпадає під рейдерські заходи та відчуження власності незаконним шляхом. Саме такі ризики в останні часи є найбільш вагомими і призводять до втрати навіть тієї незначної кількості прибуткових підприємств, що існують в нашій країні.

3. Ризики фінансово-економічні. Уникнення таких ризиків неможливе без оцінки цілого ряду факторів, які пов'язані з надходженням коштів на баланс підприємства, напрямків грошових потоків, курсу вітчизняної валюти, цінової політики підприємств та головного, мабуть фактора – фіскальної політики держави відносно виробників. Фіскальна політика держави принципово змінює стан сучасних підприємств, посилюючи їхні ризики. Податки є досить важливим аргументом для виробників продукції і від їх величини, залежить ефективність діяльності вітчизняних підприємств.

4. Ризики техніко-технологічні є найбільш непередбачуваними та важкими за наслідками впливу на діяльність підприємств. Особливості виникнення таких ризиків пов'язують із впливом науково-технічного прогресу, який суттєво змінює ринкову кон'юнктуру і спонукає до швидкого оновлення виробництва, пошуку новітніх наукомістких товарів та просування їх на світові ринки. Зберігаючи монопольне становище на ринках, завдяки пропозиції новітніх товарів, виробники заробляють надприбутки, однак такий стан речей швидко змінюється і може привести навіть до банкрутства підприємств.

З'ясувавши основні види ризиків, що виникають на підприємствах, слід визначити стратегічні напрямки антиризикової політики, яку слід запровадити на підприємствах. Під час дослідження, вдалося визначити найбільш важливі, як на думку автора, види політики, які дозволяють уникнути скрутного становища та зменшити негативні наслідки ризиків для підприємств.

По-перше, слід запровадити політику профілактики ризиків, тобто спробувати спрогнозувати можливість виникнення ризиків, віднайти шляхи усунення ризиків, навіть повністю уникнути появи ризиків. Передбачення ризикового становища дасть змогу зберегти значну кількість ресурсів, робочої сили, уникнути значних витрат у виробництві.

По-друге, слід запровадити політику оцінки ризиків та надати адміністративно-правову оцінку, а також важливою є соціально-економічна оцінка, комерційно-ринкова оцінка ризиків. Політика оцінки ризиків надасть можливість оцінити різні види збитків, які виникнуть при настанні негативних явищ та виявити втрати виробничого та комерційного характерів.

По-третє, необхідно втілити політику нейтралізації ризиків, віднайти можливість створення страхових та резервних фондів, надати компенсацію при значних втратах на підприємствах, здійснити оновлення тих сфер виробництва, які підпадають під вплив негативних явищ і можуть призвести до появи кризових явищ.

По-четверте, реалізувати політику стимулювання антиризикових заходів. Важливими заходами при реалізації такої політики є стимулювання обсягів виробництва, підвищення рентабельності, прибутковості підприємств, зменшення

витрат при виробництві продукції і що особливо важливо, так це – техніко-технологічне оновлення виробництва. Тільки завдяки продуманій політиці стимулювання антиризикових заходів, можна значно підвищити ризикову стійкість підприємств, забезпечити їх стабільність та непохитність, навіть за скрутних часів.

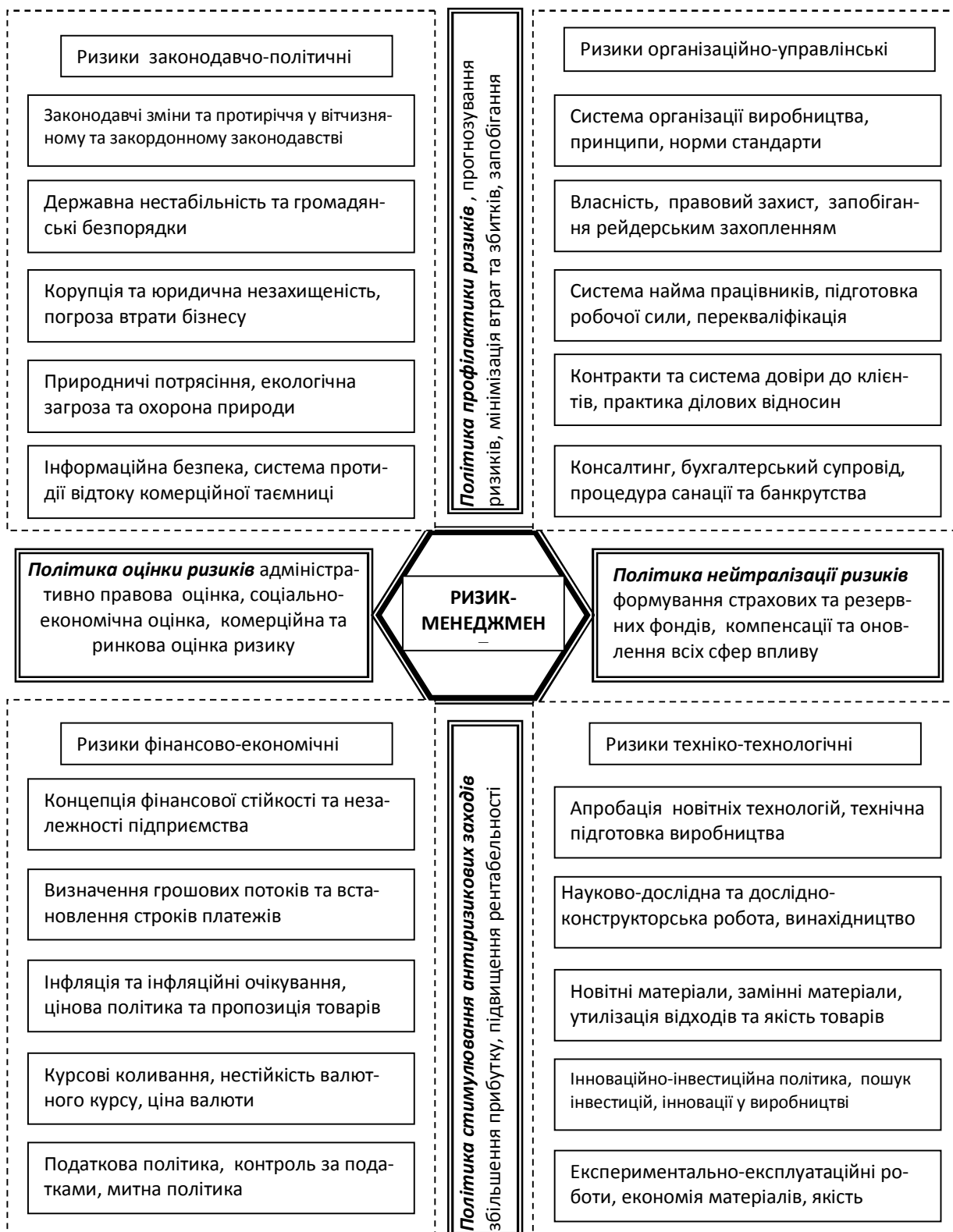

Рисунок 1 – Особливості формування новітньої системи «ризик-менеджменту» підприємств (розроблено автором на основі [1,с.76-96; 3,с.45-56; 4,с.49-66])

Схема якісно перетворюючого процесу «ризик-менеджменту» на підприємствах відображена на рис. 2, з якого видно послідовність етапів такого процесу та визначені його змістовні характеристики.

Рисунок 2 – Схема сутності «ризик-менеджменту» як якісно перетворюючого процесу на підприємствах (розроблено автором на основі [1, с.78-92;3, с.46])

Процес запровадження «ризик-менеджменту» передбачає певну послідовність кроків з оновлення всіх сфер діяльності підприємства і вимагає достатньо гнучкого підходу. Слід звернути особливу увагу на процес збирання інформації для оцінки можливого ризику та своєчасно відреагувати на надані інформаційні ресурси. Інформація стає головною умовою оцінки ризиків і вона може бути одержана із різних джерел. Основним і найбільш важливим джерелом є безумовно ринок, тільки ринкова ситуація відбиває стан речей, що склався у виробничій сфері та навіть впливає на цю сферу, примушуючи підкорятися ринковим умовам або навіть змінювати види господарської діяльності підприємств.

Процес профілактичних заходів, стосовну умов виникнення ризиків та уникнення їх впливу передбачає постійне та своєчасне реагування на виклики зовнішнього середовища. Важливою формою профілактики ризиків є постійний контроль за діяльністю підприємств, оцінка рівня прийнятного ризику для підприємства, який в принципі уникнути неможливо, однак який не призведе до негативних наслідків, однак потребує постійного втручання у виробництво та пошуку шляхів нейтралізації ризиків.

Процес нейтралізації ризиків, шляхом утворення різноманітних фінансових, науково-технічних та інноваційних фондів та страхування від ризиків шляхом залучення страхових компаній, спроможних підтримати та надати допомогу при настанні страхового випадку. Фонди, за своїм змістом та цілями, можуть суттєво вплинути на дії ризиків, можуть надати значні компенсаційні виплати та фінансову підтримку підприємствам, у випадку настання ризикових ситуацій. Фонди особливо ефективні в умовах запровадження інноваційних розробок та залучення новітнього сучасного виробничого обладнання, застосування новітніх матеріалів, нових форм маркетингової політики, спрямованої на вихід на новітні, раніше не освоєні ринки готових продуктів.

Не менш важливими є протидії ризикам страхових компаній, які можуть суттєво змінити ситуацію у досить скрутних умовах кризового ринку. Криза спонукає до використання страхових компаній в умовах, які практично непривабливі для інших комерційних структур, які діють на ринках, як то гарантійні фонди та інші організації, неспроможні компенсувати значні збитки для підприємств. Страхові компанії більш ліквідні та невибагливі до ризикових умов, які склалися на ринках України.

Процес оновлення сучасного виробництва шляхом усунення застарілого та залучення новітнього інноваційного за характером виробництва є, мабуть, найбільш важливим та разом із тим, найбільш ризиковим етапом «ризик-менеджменту». Остання ланка «ризик-менеджменту» як якісно перетворюваного процесу сучасного виробництва потребує значних ресурсів, передбачає значні фінансові вливання, викриття схованих резервів на всіх рівнях управління підприємствами, однак, вона дозволяє швидко відреагувати на загрози зовні, усунути вплив ризиків на підприємства, позбутися в майбутньому виникнення гострих ризиків та практично в недалекій перспективі принципово змінити стан речей на підприємстві.

Всі вказані етапи процесу якісного перетворення у господарській сфері підприємств, націлені на створення та реалізацію «ризик-менеджменту», як принципово нової комплексної системи протидії ризикам у всіх сферах та на усіх рівнях діяльності сучасних українських підприємств. Тільки в єдності на цілісності як системи «ризик-менеджмент» забезпечить дію оновлюючого, високоефективного, результативного та прогресивного процесу перетворення вітчизняних підприємств, здатних своєчасно реагувати на ринкові ризики, усувати їх негативні наслідки та забезпечувати високу господарську ефективність їх функціонування.

Висновок або наукова новизна. Формування нового «ризик-менеджменту», як якісно перетворюючого процесу не може бути реалізованим без продуманої політики запобігання ризикам. «Ризик-менеджмент» слід розглядати як сукупність заходів, методів та важелів, згрупованих в єдиний механізм, що доповнений комплексною єдністю стратегії та тактики, які спрямовані на реалізацію антиризикової політики підприємств. Не можна виділити найбільш вагомні заходи запобігання ризикам, тільки згрупована цілісність в тісна єдність всіх елементів системи «ризик-менеджменту» створить можливість уникнення ризикам. Ризик не зникають назавжди, після їх усунення, не втрачаються у буднях господарської діяльності, вони згасають, зникають, а потім, через певний час виникають знову, з'являються з новими характеристиками, формами дії та наслідками, що можуть бути більш несподіваними, ніж раніше. Тому слід створити таку високоефективну систему «ризик-менеджменту», яка здатна не усувати дію вже виявлених ризиків, а передбачувати їх, реагувати заздалегідь не їх появу та надавати можливість принципово змінювати ринкову ситуацію, в якій підприємства не будуть нести великі втрати та здатні переборювати дію та наслідки ризиків.

Подальшим напрямком дослідження «ризик-менеджменту» слід вважати визначення різних видів ризиків та надання їм оцінки. Методика оцінки ризиків ще недостатньо досліджена та відома, однак, господарська практики потребує скорішого застосування більш точних та змістовних оцінок ризиків, без яких складно передбачувати настання кризових явищ та запобігати втрат від їх дії. Оцінити наслідки ризиків дуже важко, не тільки тому що нема єдиної кваліфікаційної системи показників, але і тому, що самі ризики змінюються, виникають нові ризикові ситуації, на які все частіше впливають екологія, людський фактор, наука та техніка.

Перелік посилань:

1. Брус С.І. Політика кількісного пом'якшення у США та ЄС: особливості, ризики, перспективи / С.І. Брус., Є.О. Бублик // *Економіка України*. – 2016. – №2. – С.76–96.
2. Мирзаев Ф. Риск банкрутства банків: аналіз в умовах нечіткої неопределенності. / Ф.Мирзаев, Р.Кулиев // *Економист*. – 2016. – №3. – С.63–71.
3. Паливода О.М. Методичні підходи до ідентифікації кластерів промислових підприємств в економіці України / О.М. Паливода // *Економіка України*. – 2015. – №11. – С.45–56.
4. Амоша О.І. Удосконалення системи управління інноваціями як умова прискорення структурних реформ в Україні / О.І.Амоша, А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева // *Економіка України*. – 2016. – №9. – С.49–66.
5. Гречана С.І. Система оподаткування як зовнішній фактор самоорганізації підприємств / С.І. Гречана, Н.В.Швец // *Економіка України*. – 2015. – №8. – С.44–57.
6. Кудряшов Р.П. Коригування публічних бюджетів у період загострення фіскальних ризиків / Р.П. Кудряшов // *Економіка України*. – 2015. – №7. – С.41–58.
7. Зверяков М.І. У пошуках виходу з кризи / М.І. Зверяков // *Економіка України*. – 2015. – №8. – С.4–22.
8. Струнін В.В. Управління бізнес-процесами логістичної системи підприємства / В.В. Струнін, А.В. Гордієнко // *Економіка та держава*. – 2016. – №3. – С.65–67

Стаття надійшла: 08.09.2016 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.